

پیشگفتار ویرایش دوم

در پیشگفتار چاپ اول کتاب گفته شد «حقوق تجارت بین الملل رشته‌ای به روز است که همواره در حال توسعه و پیشرفت است و مطالب قبلی ممکن است به سرعت کهنه شود.» هنوز دو سال از اولین چاپ کتاب سپری نشده بود که نیاز به تجدید نظر احساس شد. در مدتی کوتاه کتاب مورد استقبال اساتید و دانشجویان حقوق و سایر علاقه‌مندان به حقوق تجارت بین الملل قرار گرفت و به چاپ سوم رسید؛ بدین ترتیب روا نبود که چاپ چهارم آن بدون اصلاحات انجام گردد.

تغییرات عمده در فصل هشتم اتفاق افتاده که در مورد اینکوترمز است. در مراحل پایانی چاپ اول کتاب، نسخه جدید اینکوترمز، یعنی اینکوترمز ۲۰۱۰، منتشر شد که تغییراتی در تعداد اینکوترمزها به دنبال داشت که کل فصل هشتم را تحت تأثیر قرار می‌داد. به دلیل عدم امکان اعمال تغییرات مزبور در چاپ اول، این تغییرات در سایت اینترنتی اینجانب^۱ برای علاقه‌مندان قرار داده شد. در این ویرایش، فصل هشتم بر اساس اینکوترمز ۲۰۱۰ بازنویسی و اصلاح گردید. علاوه بر آن، در جاهای گوناگونی به برنامه چهارم توسعه اشاره شده بود که لازم بود به قانون برنامه پنجم توسعه ارجاع داده شود که این امر نیز در این ویرایش انجام گرفته است. برخی دیگر از قوانین و آیین‌نامه‌ها نیز تغییر کرده بودند که این تغییرات نیز در این ویرایش مد نظر قرار گرفته است.

علاوه بر آن، در این مدت تعداد اعضای برخی از معاهدات و اسناد بین‌المللی افزایش پیدا کرده بود، برخی از اسناد بین‌المللی مانند مقررات داوری آنسیترال، مقررات داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی و مقررات راجع به ضمانتنامه‌های عندالمطالبه به روز شده بود که لازم بود این تغییرات در کتاب اعمال شود. برخی از اشکالات نگارشی و خطاهای ناشی از سهو قلم نیز وجود داشت که در این ویرایش رفع شده است.

1. <http://dr.shiravi.com>

تقدیم به همسر مهربانم مهین صمدی

پیشگفتار

از زمان تحصیل در استرالیا بین سالهای ۷۷-۱۳۷۲ در رشته حقوق تجارت بین الملل، آرزو داشتم، کتابی نسبتاً جامع در زمینه حقوق تجارت بین الملل جهت بهره‌مندی دانشجویان تدوین کنم. با ورود عملی به مباحث حقوق تجارت بین الملل معلوم شد که صرف مدرک دکترای در این رشته و مطالعه کتب و مقالات مربوط نمی‌تواند برای تدوین چنین کتابی کافی باشد و نیاز به تجربه عملی بیشتری است.

در کنار مباحث نظری و تحلیلهای علمی، باید حقوق تجارت بین الملل را در صحنه عمل تجربه کرد و از آن طریق به جزئیات آن آگاهی یافت و نمی‌توان صرفاً با مطالعه و بدون کسب تجربه در عمل قرارداد خوبی تنظیم و یا در مذاکرات موفقیت حاصل کرد.

از طرف دیگر، حقوق تجارت بین الملل رشته‌ای به روز است که همواره در حال توسعه و پیشرفت است و مطالب قبلی ممکن است به سرعت کهنه شود. از سال ۱۹۹۵ با تشکیل سازمان تجارت جهانی، تحولات زیادی در تجارت بین الملل ایجاد شده است. همچنین در دو دهه گذشته، جهان شاهد قراردادهای و مکانیسمهای جدیدی در تجارت بین الملل بوده و کنوانسیونها و مقررات بین المللی متعددی تدوین شده و به اجرا درآمده است.

این کتاب تلاش متخصصی است که می‌کوشد مباحث نظری و عملی حقوق تجارت بین الملل را تلفیق کند و به زبان ساده در اختیار عموم قرار دهد. بسیاری از اطلاعات مذکور در این کتاب ناشی از تجارب عملی شخص نویسنده است که از باب «زکات العلم نشره» در اختیار عموم قرار می‌گیرد.

کتاب *حقوق تجارت بین الملل*، ضمن بیان مکانیسمهای مربوط به تجارت بین الملل، مسائل حقوقی آن را نیز بیان می کند. به این جهت، این کتاب می تواند برای افراد گوناگونی مفید باشد. دانشجویان زیادی به خصوص در مقاطع تحصیلات تکمیلی کارشناسی ارشد و دکترا در سطح کشور تمایل دارند اطلاعات خود را در زمینه تجارت بین الملل گسترش دهند ولی به سختی می توانند کتابی قابل اعتماد و نسبتاً جامع بیابند که نیازشان را برطرف نماید. این دانشجویان محدود به رشته حقوق نیستند بلکه شامل سایر دانشجویان در رشته های مربوط از قبیل: مدیریت، حسابداری، اقتصاد، بانکداری و غیره نیز می شود.

کتاب *حقوق تجارت بین الملل*، همچنین برای کسانی مفید است که عملاً مشغول فعالیتهای تجارت بین الملل هستند. این شامل مدیران و کارشناسانی خواهد شد که در رشته های گوناگون از قبیل: حقوق، مدیریت، اقتصاد، بانکداری، حسابداری، مالی و قراردادی مشغول به کار هستند.

دقیقاً معلوم نیست که برای تدوین این کتاب چند هزار ساعت وقت صرف شده است، اما به یقین می توان اذعان کرد که این کتاب اوقات زیادی را که به خانواده اختصاص داشته مصروف خود کرده است؛ برای سپاس و قدردانی، این کتاب به همسرم تقدیم شده است. تدوین این کتاب مسلماً مرهون تشویقات دانشجویانی است که دائماً نیازشان را به وجود چنین کتابی یادآوری می کردند.

در اینجا لازم است از سازمان سمت، مدیر محترم گروه حقوق، دکتر باقر انصاری، خانم مریم فلاح شجاعی و سایر همکاران محترم در آن سازمان که با جدیت موجبات چاپ و انتشار این کتاب را فراهم ساختند صمیمانه سپاس گذاری نمایم. همچنین از خانم اعظم انصاری که زحمت استخراج فهرست موضوعی را تقبل کردند تشکر می کنم.

دکتر عبدالحسین شیروی

استاد دانشگاه تهران

مقدمه

تجارت، به صورت سنتی شامل واردات و صادرات کالا بوده است، ولی با افزایش حجم فعالیتهای اقتصادی پس از جنگ جهانی دوم، فعالیتهای تجاری از تنوع بی سابقه‌ای برخوردار شده است. امروزه این فعالیتهای تجاری را می‌توان به شش گروه عمده تقسیم کرد. گروه اول، خرید و فروش کالا است که ممکن است مستقیماً یا از طریق تأسیس شعبه و یا راه‌اندازی نمایندگی انجام گیرد. مباحث مربوط به خرید و فروش، اعطای نمایندگی، عاملیت تجاری و توزیع در این گروه قرار می‌گیرد. گروه دوم، مربوط به ارائه خدمات است که شامل مبادله خدمات فنی و غیر فنی در سطح بین‌المللی می‌شود. فعالیتهای مربوط به ارائه خدمات مهندسی و طراحی فنی و ارائه خدمات مشاوره بازرگانی، مالی و حقوقی در این گروه قرار می‌گیرند. گروه سوم، مربوط به فعالیتهای مالی از قبیل گشایش اعتبارات اسنادی، صدور ضمانتنامه‌های بانکی و تأمین مالی خریدها و پروژه‌هاست. گروه چهارم، مربوط به حمل و نقل کالا و بیمه است. گروه پنجم شامل بهره‌برداری، واگذاری و اعطای امتیاز استفاده از مالکیت‌های فکری مثل علائم تجاری، تکنولوژی و دانش فنی است. گروه ششم، شامل فعالیتهای مربوط به سرمایه‌گذاری، تشکیل مشارکتها و همکاریهای اقتصادی و فنی است.

تبیین کلیه مباحث حقوق تجارت بین‌الملل، به علت گستردگی مباحث و موضوعات آن، مستلزم نوشتن کتابهای متعددی است. در سطح بین‌المللی، هر کدام از نویسندگان حقوق تجارت بین‌الملل بر اساس تخصص و تمایلات خویش، مباحثی از تجارت بین‌الملل را انتخاب کرده و در مورد آنها کتاب نوشته‌اند. دو کتاب حقوق تجارت بین‌الملل، که از حیث طرح موضوعات مشابه هم باشند و یا کتابی که همه

مباحث تجارت بین الملل را مطرح نموده باشد، کمتر می توان پیدا کرد. این کتاب نیز از این قاعده مستثنا نیست، بنابراین نباید انتظار داشت که کلیه مباحث تجارت بین الملل را پوشش دهد. هدف این کتاب بیان مهم ترین مباحث حقوق تجارت بین الملل است که هر فردی در این زمینه به آن نیاز دارد، و در نوشته های مفصل تر به جزئیات بیشتر می پردازد.

مطالب این کتاب در شانزده فصل تنظیم شده است. در فصل اول، ابتدا اهمیت اقتصادی تجارت بین الملل و منافع آن برای ملتها بر اساس نظریه های اقتصادی تبیین شده، سپس دلایل گسترش تجارت بین الملل و قلمرو آن بیان شده است. در فصل دوم، اصطلاح رایج «حقوق تجارت بین الملل» با سایر اصطلاحات مرتبط از قبیل: «حقوق اقتصادی بین المللی»، «حقوق بازرگانی بین المللی» و «حقوق بازرگانی فراملی» مقایسه شده و نقاط تمایز آنها بررسی شده است. منابع حقوق تجارت بین الملل و الزام آور بودن آنها در فصل سوم بیان شده است.

در فصل چهارم، فعالیتهای انجام گرفته جهت یکسان سازی مقررات ناظر به حقوق تجارت بین الملل بررسی شده است. در این فصل بیان می شود که چگونه برای توسعه تجارت بین الملل باید قوانین ملی ناظر به تجارت بین الملل بازرنگری و یکسان سازی شود. فصل پنجم، به سازمان تجارت جهانی و نقش آن در تنظیم روابط تجاری بین المللی اختصاص دارد. هر چند مقررات سازمان تجارت جهانی ناظر به سیاستهای اتخاذی دولتها در زمینه روابط اقتصادی و تجاری بین المللی است، اما تجار و شرکتهای خصوصی فعال در تجارت بین الملل به شدت از این مقررات تأثیر می پذیرند و همین امر باعث شده که فصلی از این کتاب به مباحث آن سازمان اختصاص پیدا کند.

توجه به برخی نکات مهم در تنظیم و انعقاد قراردادهای بین المللی در فصل ششم بیان شده است. در فصل هفتم کنوانسیون بیع بین المللی کالا معروف به کنوانسیون وین ۱۹۸۰ و نقشی که این کنوانسیون در قراردادهای خرید و فروش بین المللی ایفا می کند، مورد بررسی قرار گرفته است. استفاده از اصطلاحات تجاری (اینکو ترمز) از قبیل فوب یا سیف در قراردادهای خرید و فروش بین المللی در فصل هشتم بحث شده است.

در فصل نهم، انواع روشهای پرداخت بین‌الملل از جمله پرداخت از طریق اسناد برات وصولی، اعتبار اسنادی (ال سی) بررسی شده است. ضمانتنامه‌های بین‌المللی صادره توسط شرکتها، بانکها و مؤسسات مالی و قوانین و مقررات حاکم بر آنها در فصل دهم مطرح شده است. در فصل یازدهم، انواع شیوه‌های تأمین مالی از جمله یوزانس، اجاره به شرط تملیک و تأمین مالی پروژه بررسی شده است.

در فصل دوازدهم، انواع روشهای تجارت متقابل که در آنها خرید منوط به فروش متقابل می‌باشد، بررسی می‌گردد. در فصل سیزدهم، مباحث مربوط به بیمه‌های بین‌المللی از قبیل بیمه محموله‌ها، بیمه تمام‌خطر ساخت، بیمه صادرات بررسی شده است. در فصل چهاردهم، مباحث تجارت الکترونیک به طور کلی مطرح شده است. در فصل پانزدهم، سرمایه‌گذاری خارجی با توجه به قوانین و مقررات ایران و معاهدات چندجانبه و دوجانبه که ایران به آن ملحق شده است بررسی می‌شود. در فصل آخر شیوه‌های گوناگون حل و فصل اختلافات تجاری بین‌المللی از قبیل: کارشناسی، میانجیگری، سازش، داوری و طرح دعوی در دادگاه مطرح شده است.